

¹ Jelena Kadić
² Boris Marković

ZAŠTIĆENA PODRUČJA PRIRODE U PROSTORNOM PLANU RS 2001 – 2015

Apstrakt: Republika Srpska nalazi se pred usvajanjem Prostornog plana, kao prostorno planskog dokumenta najvišeg reda, kojim se daje strateški okvir za korišćenje i zaštitu prostora RS. U ovom radu dat je sažetak koji se odnosi na zaštićena područja prirode u prostornom planu RS.

PROTECTED AREAS OF NATURE IN SPATIAL PLAN OF REPUBLIKA SRPSKA
2001 - 2015

Abstract: Republic of Srpska is found in the adoption phase of Spatial Plan, as spatial-planning document of the highest rank, which as well presents strategically and binding framework for the use and protection of RS area. Within this work, it was given the summary of separate related to the protected nature area in the Spatial plan of Republic of Srpska 1996 - 2015

1. OCJENA POSTOJEĆEG STANJA

Od izrade prve etape Prostornog plana Republike Srpske desile su se izmjene u legislativi koja se odnosi na zaštitu prirodnih dobara. Zakon na nivou Republike Srpske nije nikad ni donesen, nego se radilo na osnovu zakona iz bivše SRBiH, a sada je na nivou BiH donesen kompleksan Zakon o zaštiti životne sredine, (Službeni glasnik Republike Srpske, 50/02), čiji jedan dio predstavlja Zakon o zaštiti prirode.

Zakon nije u potpunosti definisao cjelokupni zaštitu prirode. Odnosno, pored utvrđivanja osnovnih principa nisu utvrđene konkretne mjere zaštite prirode, postupak stavljanja pod zaštitu, način izrade registra, način upravljanja zaštićenim prirodnim dobrima i zaštita biljnih i životinjskih vrsta. Mada je zasnovan na savremenim konvencijama i strategijama (Konvencija o zaštiti biodiverziteta; Arhuska konvencija), tekst Zakona je predložen više u obliku deklaracije, bez jasno definisanih institucija i organa i njihovih postupaka i nadležnosti. Pored toga, Zakon nije ozvaničio primjenu kriterijuma IUCN-a kategorizaciju zaštićenih prirodnih dobara, izradu crvene liste kategorija flore i faune i dr, što smatramo neophodnim ukoliko želimo da uskladimo rad na zaštiti prirodnih dobara sa Evropom i svijetom.

---

¹ Zavod za zaštitu kulturno historijskog i prirodnog naslijeđa RS

² Urbanistički zavod Republike Srpske, a.d. Banjaluka

U međuvremenu izrađen je i usvojen Akcioni plan za zaštitu životne sredine Bosne i Hercegovine (NEAP), koji se bavio svim aspektima zaštite životne sredine, pa i prirodnog i kulturnog nasljeđa, uz poštivanje aktuelnih normi u toj oblasti u svijetu. S obzirom na to da Prostorni plan predstavlja temelj razvoja, smatramo da je neophodno da se u njega ugrade isti principi i kriterijumi koji su zacrtani u pomenutom dokumentu. Stoga smatramo za potrebno da u ocjeni postojećeg stanja parafraziramo i djelove NEAP-a, dokumenta koji je prije usvajanja prošao kroz veoma obimnu javnu raspravu u stručnim i političkim krugovima i čiji smisao i jeste u implantaciji u planske i razvojne dokumente entiteta.

Akcioni plan za zaštitu životne sredine Bosne i Hercegovine polazi od činjenice da Bosna i Hercegovina, a samim tim i Republika Srpska, po raznolikosti prirodnih vrijednosti (biljnog i životinjskog svijeta, pejzaža, geološkog, hidrološkog i drugog nasljeđa) spada u sam evropski vrh. Republika Srpska se odlikuje raznolikošću prirodnih vrijednosti. Međutim, na ovom prostoru postoji i čitav niz prirodnih dobara na koje je čovjek svojom akcijom uticao, uklapao ih u urbane prostore, a da im nije oduzeo osnovnu vrijednost. Dakle, pored prašuma (Perućica, Lom i Janj), kojih na tako malom prostoru ima više nego bilo gdje u Evropi, tu su i prirodne vrijednosti koje je čovjek stvarao i njegovao (parkovi, aleje, vještačka jezera...), koje svojim osobinama zaslužuju da budu zaštićene.

U Republici Srpskoj danas niko ne može da bude zadovoljan stanjem kada je pravna zaštita u pitanju, jer de facto nju uživa samo 0,8 % ukupne površine (dva nacionalna parka - Kozara i Sutjeska, zaštićeni posebnim zakonima).

Hidrološki spomenici prirode sigurno su među najvećim vrijednostima ovog prostora, ali su to ujedno i dobra najpodložnija devastaciji i degradaciji. Isti je slučaj i sa fragmentarnim i pojedinačnim geološkim, geomorfološkim, hidrološkim, paleontološkim, zoološkim, florinim oblicima koji su često predmet nekontrolisane eksploatacije i devastacije (raznošenje sedre, pećinskog nakita, izgradnja kamenoloma, šljunkara, izgradnja ribnjaka na izvorištima, uništavanje prirodnih staništa pojedinih životinjskih i biljnih vrsta i sl.)

Zaštita prirodnih dobara nikada nije bila efikasna, a u prethodnom sistemu često zaboravljena u težnji da se ostvare drugi - socijalni i ekonomski ciljevi - izgradnja gigantna prljave industrije. Rat koji je tutnjao našim prostorima tokom četiri godine na različite načine je ugrozio prirodna dobra. Pored toga, raspad ranijeg sistema učinio je da institucije Republike Srpske ostanu bez dugo prikupljane dokumentacije. Podataka o stanju i stepenu očuvanosti velikog broja prirodnih dobara koja su bila zaštićena kao i onih koja zaslužuju zaštitu nemamo, ali smo svjedoci koliko je primjera sknavljenja, oštećenja pa i uništavanja prirode. Posebno alarmantno je nestajanje šuma koje su tokom minule decenije degradirane nekontrolisanom sječom.

Socijalno-ekonomski razlozi i u poslijeratnom periodu guraju brigu o prirodnom nasljeđu u drugi plan, pa se i danas bez sistemski postavljene državne kontrole gradi, eksploatiše i uništava priroda.

Kako smo već naglasili, još nisu utvrđeni institucionalni okvir, referentne institucije, kriterijumi i kategorije prirodnih vrijednosti, a samim tim ni sistem finansiranja zaštite prirodnih dobara.

2. PROGRAMSKE OSNOVE

Potrebe

Za funkcionisanje zaštite neophodno je da se u što kraćem vremenskom periodu done-su odgovarajući podzakonski akti, poput pravilnika koji regulišu postupak i kriterijume za vrednovanje zaštićenih prirodnih dobara na osnovu kojih se vrši kategorizacija koja bi bila zasnovana na kriterijumima IUCN-a, stručni nadzor, režim zaštite, prava i obaveze vlasnika zaštićenih prirodnih dobara, kao i pravilnik o vođenju Registra zaštićenih prirodnih dobara koji treba da se formuliše tek pošto se jasno definišu institucije zadužene za zaštitu prirode.

Na osnovu dosadašnjeg uvida može da se zaključi da je priroda Republike Srpske bogata i raznovrsna. U prvoj etapi Prostornog plana Republike Srpske (1996 – 2001) predviđeno je da se pod zaštitu stave:

1. Nacionalni parkovi	11
2. Regionalni parkovi (parkovi prirode)	11
3. Rekreacioni, kulturni, naučni, pejzažni i drugi zaštićeni predjeli	107
4. Prirodni rezervati	8
5. Memorijalni parkovi i spomenici	13

Ono što se smatra optimalnim kada je priroda Republike Srpske u pitanju je stavljanje pod pravnu zaštitu između 15 i 20 odsto ukupne površine, jer to pomenuti prostor sigurno zaslužuje, a i zacrtano je dokumentima NEAP-a.

Mogućnosti

Bez jasno definisanih nadležnosti i razrade teksta Zakona o zaštiti prirode i donošenja potrebnih podzakonskih akata, gotovo da nije moguće da se govori o stvarnoj zaštiti prirodnih dobara u Republici Srpskoj. Zakon je ingerencije na tom polju dao Ministarstvu za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju, koje nije dovoljno kadrovski osposobljeno za tu djelatnost koja zahtjeva multidisciplinarni pristup i visokospecijalizovane naučne i stručne institucije.

Nepostojanje dokumentacije iz predratnog perioda, kao i formalna (zakonska) nemogućnost da se neko dobro u Republici Srpskoj danas stavi u režim zaštite, čini situaciju veoma komplikovanom. Po inerciji se štite ona dobra za koja se pouzdano zna da su uživala zaštitu u ranijem periodu, a zahvaljujući i razumijevanju i svijesti opštinskih službenika iz pojedinih opština Republike Srpske, štite se pojedina vrijedna prirodna dobra i konsultuje Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa kada je u pitanju njihovo čuvanje i održavanje. No, niko u Republici Srpskoj još uvijek nema mogućnost da neko dobro zaista zaštiti - podrazumijevajući ujedno pravnu zaštitu i obavezu korisnika ili vlasnika da ga održava i čuva. Na taj način prirodna dobra u Republici Srpskoj su danas ostavljena na savjest njenim građanima i institucijama, a u formalnom smislu, nova zakonska rješenja su u stvari ukinula sva ranija.

U Republici Srpskoj nije utvrđena referentna institucija za zaštitu prirode. U ranijem sistemu to je bio Republički zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, te je i Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske do donošenja Zakona o životnoj sredini obavljao te poslove. Danas, pak, postoji čitav niz institucija koje pretenduju na poslove iz oblasti zaštite, ali nije uspostavljen red niti koordinacija u

njihovom radu, što dalje onemogućava stvaranje jasne slike o zaštiti prirodnih dobara u Republici Srpskoj. Često su isprepletene nadležnosti i ministarstava u Vladi Republike Srpske - Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju, Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu i Ministarstvo prosvjete i kulture - što u svakom slučaju ne pogoduje stanju u zaštiti prirodnih dobara, bilo pravnoj, bilo fizičkoj.

c) Ciljevi

Izrada kompletne legislative i kriterijuma za zaštitu prirodnog naslijeđa na osnovu IUCN kriterijuma, kako bismo mogli da korespondiramo sa Evropom koja je na taj način uređila zaštitu prirode.

Cilj koji treba da se u ovoj oblasti ugradi u Prostorni plan Republike Srpske u svakom slučaju je očuvanje prirodnih dobara u najvećoj mogućoj mjeri i zadržavanje svih vrijednosti - počev od kvaliteta vazduha i voda, biljnog pokrivača, faune, do globalne zaštite predjela i oblasti. Prostorni plan treba da usmjeri razvoj Republike Srpske u pravcu čistih tehnologija, jer sigurno ono što se u ovom trenutku može da smatra najdragocjenijim prtljagom u putu za Evropu jeste očuvana životna sredina.

Cilj je da se inventariše cjelokupni prostor Republike Srpske i utvrde prioritete za zaštitu - s obzirom na ugroženost i na vrijednost, te tako hitno interveniše da se zaštite najvrijednija i najugroženija dobra. Iz tog proisitiče dugoročni cilj - da se pod pravnu i stvarnu zaštitu stavi najmanje 15 do 20 procenata ukupne površine Republike Srpske, kao i da se prirodne vrijednosti posmatraju u kontekstu i štite zajedno sa kulturnim dobrima, odnosno da se ostvari princip globalne zaštite prostora.

Izrada kategorizacije ugroženosti prirodnog naslijeđa i tzv. crvenih lista ugroženih vrsta na osnovu IUCN kriterijuma.

Uvođenje studija procjene uticaja na životnu sredinu kao obaveze kod svih oblika privrednih aktivnosti i korišćenja ekosistema.

Dograđivanje sistema izdavanja ekoloških sertifikata u oblasti privrede i prostornog planiranja.

Razvijanje informativnog sistema u oblasti zaštite kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa (globalni pristup) i uspostavljanje efikasnog sistema monitoringa.

Edukacija stručnjaka, upravljača, vlasnika i korisnika kulturnih dobara u prirodno vrijednim ambijentalnim cjelinama u cilju postizanja zaštite i ostvarivanja ekonomske dobiti, odnosno ostvarivanja principa samoodrživosti zaštićenog područja.

d) Prijedlozi planskih rješenja

Izrada podzakonskih akata iz oblasti zaštite prirode. Pored potrebe da se donese set zakona i pravilnika za zaštitu prirodnog naslijeđa, neophodno je i to da Republika Srpska (odnosno Bosna i Hercegovina) potpišu važeće međunarodne konvencije u oblasti zaštite prirodnih dobara. U procesu donošenja akata posebna pažnja treba da se posveti i usklađivanju propisa u zakonima koji se direktno ne odnose na zaštitu prirode, ali se nje na izvjestan način dotiču.

Određivanje referentnih institucija u oblasti zaštite prirode. Predviđeni set zakona trebalo bi da definiše i referentne institucije za globalnu ili pojedinačnu zaštitu prirodnih dobara. To podrazumijeva izradu kompletne dokumentacije za svako dobro, kriterijuma za njihovu kategorizaciju i uspostavljanje registra zaštićenih prirodnih dobara, kao i monitoring. Referentne institucije treba da imaju ekskluzivno pravo za izdavanje ekoloških sertifikata u oblasti privrede i prostornog planiranja, kako bi se spriječilo dalje nestajanje

ugroženih prirodnih vrijednosti. Sve te aktivnosti trebalo bi da usklade nadležnosti na nivou Vlade Republike Srpske u oblasti zaštite prirodnog naslijeđa, što bi trebalo da garantuje kvalitet uspostavljenog sistema.

Rekognosciranje terena i inventarizacija prirodnog naslijeđa. Da bi se detaljno utvrdilo stanje i popis prirodnih vrijednosti, neophodno je da se pristupi detaljnom obilasku terena, prikupljanju postojeće dokumentacije i snimanju terena. Tim za obilazak trebalo bi da bude multidisciplinaran, sačinjen od iskusnih stručnjaka u svakoj od pojedinih oblasti, dobro opremljen i osposobljen za tu vrstu posla. Rekognosciranje terena i evidentiranje prirodnih dobara bio bi tek početak velikog posla na sistematizovanju građe, utvrđivanju kategorija dobra i režima zaštite. To je polazište za razradu kompletne strategije u zaštiti prirodnog naslijeđa.

Izrada kategorizacije na osnovu kriterijuma IUCN-a

Prostorni plan za Republiku Srpsku predlaže usvajanje već potvrđenih i u Evropi primjenjenih regulativa. Konvencija o biološkoj raznovrsnosti (UN, 1999), u članu 8. od država potpisnica zahtjeva da razviju sistem zaštićenih područja, a IUCN/WCPA savjetuje da se to radi koristeći sve kategorije upravljanja, na način na koji je utvrdila kriterijume za zaštitu prostora i ekosistema, Svjetska komisija za zaštićena područja (IUCN/WCPA), u saradnji sa EUROPARC Federation i Svjetskim centrom za praćenje stanja životne sredine (WCMC), sačinila je i kriterijume za izradu crvenih lista ugroženih vrsta flore, faune i gljiva, koje prepoznaju sljedeće kategorije:

- Kritična ugroženost (CR)
- Ugroženost (EN)
- Ranjivost (VU)
- Niski rizik (LR).

Republika Srpska i Bosna i Hercegovina treba da hitno usvoje te kriterijume i počnu sa izradom lista, jer činjenica da je ovo prostor izuzetno bogat različitim i rijetkim vrstama, a mnogima od njih prijete nestajanje.

Izrada naučnih i stručnih osnova za svako dobro, kategorizacija i uspostavljanje registra zaštićenih prirodnih dobara. Tek nakon rekognosciranja terena i evidentiranja dobara, uz uslov da su urađena sva podzakonska akta, kao i usvojeni kriterijumi, može da se pristupi poslu oko stavljanja pod pravnu zaštitu prirodnog naslijeđa, što podrazumijeva izradu naučnih i stručnih osnova za svako dobro pojedinačno, njihovu kategorizaciju i određivanje režima zaštite - odnosno upisivanje u registar zaštićenih prirodnih dobara. S obzirom na stanje u ovoj oblasti, takvom poslu treba pristupiti poštujući prioritete ustanovljene u toku rekognosciranja terena, na osnovu utvrđene ugroženosti i vrijednosti dobra. Ako smo zacrtali da je optimalan odnos površine i zaštićenog prostora 1:5, jasno je da je to posao koji zahtjeva dugoročno planiranje i etapni pristup, te da se u periodu koji obuhvata ovaj Prostorni plan Republike Srpske, ukoliko za to bude postojala visoka saglasnost na nivou zakonodavnih i izvršnih organa u Republici Srpskoj, može da očekuje uspostavljanje sistema zaštite i eventualno stavljanje pod zaštitu najvrjednijih i najugroženijih dobara, odnosno uspostavljanje registra prirodnog naslijeđa.

Prioritetan zadatak na poslovima zaštite prirodnih dobara je da se ostvari uvid u stanje planiranih područja za zaštitu i na osnovu toga izvrši klasifikacija u IUCN kategorije. To zahtijeva i izmjenu Zakona o zaštiti prirode koji bi trebao da se uskladi sa IUCN klasifikacijom. Do tada treba da se zadrži predložena klasifikacija.

Nakon noveliranja dokumentacije, kao i uvrštavanja nekih novih lokaliteta u drugoj etapi Prostornog plana RS predviđeno je da se pod zaštitu stavi:

REKAPITULACIJA	Br	Stanje 1994. km ²	Od toga l režim zaštite km ²	Razvoj 1996-2015 km ² .	Od toga l režim zaštite km ²
A/ NACIONALNI PARKOVI	9	206.25	14.5	1,318.00	41.5
B/ REGIONALNI PARKOVI / PARKOVI PRIRODE	13			1,702.30	44
V/ REKREATIVNI, KULTURNI, NAUČNI, OBRAZOVNI, PEJZAŽNI I DRUGI ZAŠTIĆENI PREDJELI	102	13.76	5.76	69.34	16.33
G/ PRIRODNI REZERVATI	10	19.24	19.24	1.18	
D/ MEMORIJALNI PARKOVI I SPOMENICI	13			61.1	61.1
	S	259.25	39.5	3,151.92	162.93

Prostornim planom predviđeno je i formiranje Rezervata biosfere Drina koji zahvata teritoriju RS i SCG.

Rezervat biosfere Drina zahvata površinu od 1148 km², od čega na je na teritoriji RS predviđena teritorija pod zaštitom od 626 km².

Na osnovu navedene tabele zaključuje se da je procenat teritorije RS koji bi se trebao nalaziti pod određenim režimom zaštite iznosi 16.2 % od ukupne teritorije što je zadovoljavajuće plansko rješenje. Ovom treba dodati površine zaštićenih područja za koje u ovom trenutku postoje indikacije, odnosno u planskom periodu je potrebno izvršiti detaljno definisanje granica čime će se dobiti konačna (veća) površina zaštićenih područja RS.

Speleološki objekti

Veći broj speleoloških objekata nije ušao u listu zaštićenih prirodnih dobara, jer Republički zavod za zaštitu kulturno - istorijskog i prirodnog naslijeđa RS i Nacionalni savjet za geo naslijeđe RS pripremaju Inventar speleoloških objekata RS, koji će biti priložen u dokumentaciju Prostornog plana RS.

Zaštićena najveća / vrijedna pojedinačna stabla RS

Kao zaštićeni spomenici prirode najveća stabla RS popisana su u Katalogu najvećih stabala RS koje je izdao Šumarski fakultet u Banja Luci i JPŠ Srpske šume, kao i evidencije odnosno Registra kojeg vodi Udruženje za zaštitu drveća "Arbor Magna" .

Zaštićene biljke

Način zaštite biljaka propisuje se Crvenom knjigom. Republika Srpska nema usvojenu Crvenu knjigu pa se primjenjuje Preliminarna Crvena lista zaštićenih biljaka Bosne i Hercegovine.

Zaštićene gljive

Republika Srpska nema ni Crvenu knjigu ni Crvenu listu zaštićenih gljiva.

Zaštićene životinje

Republika Srpska nema ni Crvenu knjigu ni Crvenu listu zaštićenih životinja, pri čemu se ova kategorija životinja djelimično tretira kroz Zakon o lovstvu.

LITERATURA:

Prostorni plan RS 1996 – 2001 – etapni plan

- Informaciono dokumentaciona osnova Prostornog plana RS 2001 – 2015

SUMMARY:

PROTECTED AREAS OF NATURE IN SPATIAL PLAN OF REPUBLIKA SRPSKA 2001 - 2015

This work presents the summary of separate related to the protected nature areas within the Spatial Plan of Republic of Srpska 1996 - 2015. It was given the summary of existing situation assessment, the issues related to legal regulations and international commitments of RS in relation to this area.

Also, there were included the programming bases related to the protected nature zones in planning horizon as well as planned protection zones according to the appropriate categories.

On cartography appendix, it was presented the spatial distribution of existing and planned protection resources.

